

כמוצא של רב

שלל על הדף | העלון השבועי על סדר 'הדף היומי'
גליון מס' 94 יד' אייר תשפ"א | יומא יא-יט

'רמז גדול' בהזאת טהרת המצורע דוקא על משקוף הבית

ברשעו עד שהותץ הבית, משתנין כלי העור שבביתו שהוא יושב ושוכב עליהו, אם חזר בו יטהרו, ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנין הבגדים שעליו, אם חזר בו יטהרו ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנה עורו ויצטרע ויהיה מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא הליצנות ולשון הרע.

'ועל עניין זה מזהיר בתורה ואומר: "השמר בנגע הצרעת זכור את אשר עשה ד' אלוקיך למרים בדרך", הרי הוא אומר: התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה, שהיתה גדולה ממנו בשנים, וגידלתו על ברכיה וסכנה בעצמה להצילו מן הים, והיא לא דברה בגנותו אלא טעתה שהשותו לשאר נביאים, והוא לא הקפיד וכו' ואף על פי כן מיד נענשה בצרעת, קל וחומר לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות.

'לפיכך ראוי למי שרוצה לכוון אורחותיו, להתרחק משיבתן ומלדבר עמהן כדי שלא ייתפס אדם ברשת רשעים וסכולותם, וזה דרך ישיבת הלצים הרשעים: בתחילה מרבין בדברי הבאי וכו', ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים וכו', ומתוך כך יהיה להן הרגל לדבר בנביאים ולתת דופי בדבריהם וכו' ומתוך כך באין לדבר באלוקים וכופרין בעיקר וכו', זו היא שיחת הרשעים שגורמת להן ישיבת קרנות וישיבת כנסיות של עמי הארץ וישיבת בתי משתאות עם שותי שכר, אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי תורה וחכמה, לפיכך הקב"ה עוזר על ידן ומזכה אותן בה, שנאמר "אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו ויקשב ד' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ד' ולחושבי שמו", עכ"ל.

"משך חכמה" – ויקרא יד, נא; רמב"ם הלכות טומאת צרעת פט"ז ה"י

יא: "ובא אשר לו הבית" וכו', אלא 'לו' למה לי? – מי שמייחד ביתו לו, שאינו רוצה להשאיל כליו, ואומר שאין לו, הקדוש ברוך הוא מפרסמו כשמפנה את ביתו, פרט למשאיל כליו לאחרים.

רש"י מפרש: 'למי שמייחד ביתו לו – שכלי תשמישו מיוחדין לו, ואינו משאילן לשכניו, כלומר: שהנגעים באים על צרות העין, עכ"ל. לאור זאת, מבאר ה"משך חכמה" ופרשת מצורע) מדוע בטהרת נגעי בתים נאמר (ויקרא יד, נא): "והזה אל הבית שבע פעמים", וב"תורת כהנים" התבאר שמזין על המשקוף, ואילו בצרעת הגוף מזין על ידו.

'ורמז גדול יש בדבר' – הוא כותב, ומטעים שלאור המתבאר כאן בגמרא, שבבתים הנגע הוא על צרות עין, למי שמייחד ביתו לו שאינו רוצה להשאיל כליו לאחרים – לכן ההזאה היא על המשקוף שהוא על פתח הבית, להראות שראוי יהיה ביתו פתוח לרבים.

לעומת זאת נגעי הגוף האים כידוע על לשון הרע ודברי ליצנות, שעליהן אמרו (כתובות ה.): 'מפני מה אצבעותיו של אדם דומין ליתדות? שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון, יכניס אצבעותיו לתוך אזנו, ולכך מזין על ידו של מצורע...

וה"משך חכמה" ממליץ: 'וכל איש נלבב יקשיב לנועם מוסרו של הרמב"ם סוף הלכות אלו, ואז ייטב לו'.

וכך לשון הרמב"ם (טומאת צרעת פט"ז ה"י): 'זוה השינוי האמור בבגדים ובבתים שקראתו תורה צרעת וכו', אינו ממנהגו של עולם, אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהירן מלשון הרע, שהמספר בלשון הרע משתנות קירות ביתו, אם חזר בו יטהר הבית, אם עמד

במה זוכה צר העין למטמוניות של זהב?

ובתיהם במראה טוב, וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועוון יתהוו כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו לראות כי השם סר מעליו וכו' – היינו שהנגעים באים בזמן שעם ישראל הם במדרגה עליונה ושלמים לד'.

ומעתה נראה שאפשר לומר, שבעת שבא נגע בביתו והוא במדרגה עליונה, ומבין שזה משום צרות עין, וחוזר בתשובה שלמה וגמורה – אז זוכה הוא למטמון, והמטמון שזוכה בו ודאי וברור שלא יוכל לומר שזה שלו, כי הרי זכה בדבר שאינו שלו, וזה גמולו כשחוזר בתשובה: שרואה עין בעין כי מה שיש לאדם אינו 'שלו', וגם הבית שנדמה היה לו שזה שלו, הרי הוא כמטמון הזה שזכה בו שלא היה שלו:

"מחנה יצחק" – פרשת מצורע

לכאורה יש להתפלא, שהרי ידענו את דברי ה"מדרש רבה" (הובאו ברש"י ויקרא יד, לד): 'ונתתי נגע צרעת' – 'בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם, לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן'

ואם כן – כתב הגאון רבי יצחק קוליצ, רבה של ירושלים – קשה: במה זכה צר העין לקבל גמול כזה, הרי הוא לא רצה להשאיל כליו לאחרים, ורצה שהכל יהיה רק לו, ולמה זוכה לקבל מטמוניות של זהב כשינתץ את הבית? למה הוא ראוי לשכר זה?

והוא מיישב, בהקדם דברי הרמב"ן בפרשת תזריע, שכתב שנגעי בגדים ונגעי בתים אינו בטבע כלל והוסיף: 'אבל בהיות ישראל שלמים לד', יהיה רוח ד' עליהם תמיד להעמיד גופם ובגדיהם

לקח נפלא: גם במה שמגיע לאדם, בשמים ממתנינים להשתדלות מצידו!

והנמשל הוא על דרך ההנהגה העליונה מן השמים עם בני ישראל, שלפעמים קוצבים עבור אחד השפעה גדולה של סייעתא דשמיא לענין מסוים, כגון להצלחה בלימודיו או בענין אחר, אלא שמן השמים מצפים שהאדם יפשוט ידו לקבל סייעתא דשמיא זו, דהיינו שישתדל מצידו להתעורר לבד בענין זה שמוכן עבורו סיוע מלמעלה, אם זה בלימוד התורה או התחזקות בכוונת התפילה ומידות טובות וכדומה, ועד שלא יעשה איזו 'איתערותא דלתתא', לא יוכל לקבל 'אתערותא דלעילא' המיועדת לו.

אך יש לדעת שאין ממתנינים לו עד עולם, אלא יש שיעור וגבול עד מתי מחכים לו שיעשה את ההשתדלות מצידו, ואם יעבור זמן רב והאדם לא יתעורר להטיב דרכיו, הרי מראה בזה שאינו נצרך כל כך להתעוררות הלב, ואין זה נחוץ עבורו להיטיב מעשיו, ויתכן שלאחר מכן לא יזכה עוד לאותה סייעתא דשמיא שהיתה מוכנה עבורו.

זהו ביאור דברי הגמרא לפנינו: על פי האמת, אכן מיום בריאת העולם נגזר שבית המקדש ומקום האולם וההיכל ובית קדשי הקדשים יעמדו בחלקו של בנימין, אבל עד שלא נבנה בהימ"ק ולא נתחלקה ארץ ישראל לשבטים, המתנינו לראות כמה הדבר חשוב בעינינו ועד כמה חפץ הוא בכך שהמקומות המקודשים ביותר יעמדו בחלקו דווקא, ומכיון שראו שעל רצועה אחת שנחסרה היה מצטער בכל יום, אזי נוכחו לראות כמה יקר וחשוב בעיני רוחו שבית ה' יעמוד בחלקו, ובשכר זה זכה שאכן לא ישתנה הדבר ונעשה אושפיזכן לשכינה!

יד "משחת שמן" – בראשית, עמ' יד

זכיית בנימין בשל צערו – גם במקומות בהן שהתה השכינה כ'אורח'

מקומות שרתה שכינה – בשילה ונוב וגבעון ובית עולמים, ובכולם לא שרתה אלא בשבט בנימין. והיינו, שבנימין ראה שהיתה השכינה בחלקו בבית המקדש שהוא בית עולמים, והיה מצטער על מקצת המזבח שאינו בחלקו, ולפיכך זכה שנעשה 'אושפיזכן', דהיינו: אפילו בשעה שהיתה השכינה אושפיזכן (כעין אורח) דהיינו בשילה ונוב וגבעון, שהיתה בהם לפי שעה, זכה גם כן שיהיה בחלקו!

יד "אדרת אליהו" – דברים לג, יב

צערו של בנימין – משל נוקב על הצורך בידיעת כל התורה!

שאנו רואין באבנים טובות מפני מיעוט מציאותן הם נחשבין בעיני האדם מאוד, ולא דוקא באבנים טובות שהם מאירין, הוא הדין כל דבר ודבר שבעולם...

באבנים טובות שהם מאירין הוא הדין כל דבר ודבר שבעולם, כמו שאנו רואים בבגדי החורף (שקוראים פוטער"ס) [המעילים של פרווה] החשובים שמשלמים בעדם קרוב לאלף רובל כסף, ולא מפני שהם חמים ביותר, כי עורות כבשים הם חמים מהם הרבה, אלא מפני שאינם מצויים להשיגם במדינתנו. פעם אחת ראיתי

יב. דתניא: מה היה בחלקו של יהודה - הר הבית, הלשכות והעזרות. ומה היה בחלקו של בנימין - אולם, והיכל, ובית קדשי הקדשים. ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין, ובה היה מזבח בנוי. ובנימין הצדיק היה מצטער עליה לבלעה בכל יום, שנאמר "חופף עליו כל היום". לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה, (=שהיה הארון נתון בחלקו - רש"י). שנאמר: "ובין כתפיו שכך".

לכאורה - העיר הגאון רבי חיים שאול קויפמאן, ראש ישיבת "תפארת יעקב" גייטסהעד ובעל "משחת שמן" - יש לתמוה בדבריהם: שמומה שאמרו שהיה בנימין מצטער על אותה רצועה, משמע שכבר ידע בנבואה שבחלקו יעמוד כל בית המקדש, כולל בית קודש הקדשים והארון, ואם כן איך אמרו אחר כך שבזכות הצער זכה שהארון יהיה אצלו? הלא כבר ידע זאת מקודם ומה נתווסף לו בזכות צערו? (וכבר הקשה כן המהרש"א זבחים נג ד"ה לפיכך והניח בקושיא)

הוא מביא הסבר נפלא ששמע מהגאון רבי בצלאל ראקוב, אב"ד גייטסהעד:

משל למה הדבר דומה? לאיש הפונה לבעל חנות, מודיעו שהוא צריך חפץ מסוים ומבקשו שישמרהו בשבילו בכדי שלא יקדמנו אחר. בדרך כלל יסכים בעל החנות לבקשה זו, יקח את החפץ המבוקש ויניחהו אצלו למשמר עד שיבוא הקונה לקחתו. אמנם אם וכאשר יעברו כמה ימים, והמבקש אינו בא לקחת את שלו, לא ימתין לו המוכר עד בוש, אלא ייטול את החפץ ויחזירו למקומו, כדי שכל החפץ בו יבוא ויטלו.

יב. ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין, ובה היה מזבח בנוי. ובנימין הצדיק היה מצטער עליה לבלעה בכל יום וכו'. לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה.

הקשה הגר"א מוילנא ב"אדרת אליהו": מהי כוונת 'לפיכך זכה בנימין הצדיק', הלא ידע מתחלה שתהיה השכינה בחלקו? ועוד: מהו לשון 'אושפיזכן', היה לו לומר 'נעשה מקום לשכינה'? אלא, הוא מיישב, יבואר לפי הגמרא בזבחים (ק"ח), שבג'

יב. ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין, ובה היה מזבח בנוי. ובנימין הצדיק היה מצטער עליה לבלעה בכל יום, שנאמר "חופף עליו כל היום". לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה וכו'.

בהשמטה בסוף ספרו "שם עולם", למד מרן ה"חפץ חיים" לקח נוקב מדברי הגמרא:

'כמה יש לו לאדם להתחזק בענין לימוד התורה, כאשר יתבונן האדם דבר שאינו מצוי להשיג בעולם הוא יקר בעיני הכל, וכמו

העולם, לא ימצאנה שוב בשום עולם להשיגה, וכמאמר הכתוב "לא בשמים היא", כי אם מה שהשיג בתורה בעודו בזה העולם הקטן, זהו חלקו לנצח, ואיזה סדר משניות, או איזה מסכת, או איזה חלק מן האגדות וכיוצא אשר נתעצל ולא למדה, לא ישיגנה לעולם עד אלף אלפי שנה וולא כמו קניני התבל הזה אשר יכול האיש צר ומצוק לקוות שברבות הימים ישתנה מזלו ויתרומם מצבו, לא כן הוא שם, כפי מדרגתו שעמד ביום צאתו מזה העולם כן יעמד לנצח. 'ואפילו אם ירצה ליתן כל חלק עוה"ב שלו, ויניחוהו ללמוד שם עוד איזה משנה או איזה מסכת אשר לא למדה בזה העולם – אין לו רשות לזה, ועל ענין כזה אמר הכתוב "מעות לא יוכל לתקון", וכמה יתמרמר לב האדם לנצח על זה.

כאן מתייחס ה"חפץ חיים" למוצא בגמרתנו: 'וכידוע מה שאמרה הגמרא... שהמזבח כולו היה בנוי בחלקו של בנימין, לבד מאמה יסוד שהיה בחלקו של יהודה, ועל זה היה מצטער בנימין הצדיק, ועל אחת כמה וכמה שכשיחסר לאדם חלק גדול מן התורה לנצח, כמה יתאונו לנצח על זה בזכרו שברשותו היה להשיגה ורק ע"י איזה הבלים מן הבל עוה"ז איבד את הרכוש הגדול הזה לנצח, ואז כמה יתמרמר לב האדם לנצח על זה!

הוא מסיים: 'הארכנו בכל זה כדי שיתבונן האדם כמה גדול יקרת ערך התורה, כי אפילו דברים הגרועים ופשוטים כמו עור של חיה, מ"מ באשר שאינה מצויה כי אם באיזה מדינה רחוקה, היא יקרה מאוד, ועל אחת כמה וכמה תורתנו הקדושה אשר חכמתה הוא עד אין ערך ואין קץ, כמאמר הכתוב "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים", ואינה מצויה להשיגה בשום עולם כי אם בזה העולם הקטן ורק על זמן קצר מאד מחובר עם הגוף, כמה צריך להשתדל להשיגה ולא להתעצל בדבר!

"חפץ חיים – שם עולם", חלק א (בהשטמה בסוף הספר)

לאחד שהוא לבוש בחורף מין בגד זה, וסיפר לי ששילם בעדו סך רב מאוד, ונתפלאתי על דבר זה וחשבתי שהונו אותו – שרימו אותו כאשר לקחו ממנו סכום זה – והשיב לי: לא תתמהו על הדבר הזה, הוא מקח הקצוב לכל, מפני שמין עור זה לא ימצא כלל החיה היא במדינתנו, כי אם במדינה רחוקה מאד, וגם שם אינו מצוי כי אם באחד היערות, ולכן זה המחיר הרגיל שמשלמים עבור זה, אלף רובל כסף!

'הנה ידוע, שיש עולמות הרבה למעלה מאוד, אלפים ורבות ממש. אכן בדרך כלל הם נחלקין לארבע: עולם הגלגלים, ועולם המלאכים שנקראת עולם היצירה, ועולם הבריאה ששם הוא כסא כבודו ית', ועולם האצילות.

'וכדור הארץ שאנו עומדים עליה, ידוע מה שכתבו המחקרים שהוא כגרגיר חרדל נגד עולם הגלגלים, ובפרט נגד עולם היצירה ולמעלה מהם. והנה ידוע מה שאמר הכתוב "וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלוקים אשר נתנה", והיינו ששבה אל מקום כסא כבודו ית' (וכדאיתא בשבת סוף פרק שואל), ושם היא צריכה ליתן דין וחשבון על מעשיה על מיעוט ידיעתה בתורה, וכמו שאחז"ל על הפסוק "בוקר אערוד לך ואצפה" (והיינו שהוא מזמין את עצמו לעת הבוקר כשידרשוהו על תורתו ועבודתו ומצפה שלא יתבייש).

'ואומרים חז"ל על פסוק זה: שיראה אדם לתפוס מה שלמד, כדי שלא ישיגהו בושה וכלימה ליום הדין, בשעה שיאמרו לו: עמוד וערוך מקרא שקרית! וערוך משנה ששנית! ואם יחשוב האדם ששם יראה להתבונן ולהשיג ידיעה בתורה – לא. לא. לא ישיגנה לא בעולם הגלגלים ולא בעולם היצירה ולא בעולם הבריאה ולא בעולם האצילות. כלל הדבר מיום שהוריד השם יתברך התורה בזה

בעולם הבא אין ספרים! מה שהבאת אתך – יש לך, מה שלא הבאת – אין!

ואין שם ספרים, אין אוצה"ס, לא ספריה, כלום, גם אם ירצה לשפוד את לבו וירצה להסתכל בתהילים, בסידור, אין! מה שהבאת אתך – יש לך, מה שלא הבאת – תוכל להסתובב שם משועמם, אבל להסתכל בספר אין! – כך שח החפץ חיים במשך זמן מה ודיבר.

המשיך ר' חיים זיציק וסיפר: 'העזתי ושאלתי את הח"ת: האם זה באמת ככה, ששם בעוה"ב אין ספרים?

הח"ת שקע בהרהורים, ופתאום נע כמתעורר ואמר: 'מיין טייערער ברודערקע, ס' איז אזוי, מ'ועט גארנישט געבן דארטן' (ככה זה, לא יתנו שמה שום ספר!)

"חשקת התורה", עמ' קעג

הוסיף על כך הגאון רבי משה מרדכי שולזינגר זצ"ל:

'כשהיינו בישיבת "תפארת הכרמל" בחיפה, בחודש אב תשכ"ג, כיהן שם כמשגיח רבי חיים זיציק זצ"ל, מאלו שנשא את המטען העשיר של דברי תורה וחכמה דנובהרדוק, וסיפר לנו שבבחרותו הם היו כמה בחורים מנובהרדוק שנסעו לראדין אל החפץ חיים, והח"ח ישב כדרכו בקודש ודיבר ואמר: כמה טוב כאן בעוה"ז, כאן יש חומשים, משניות, ש"ס בבלי וירושלמי, רמב"ם, טור שו"ע, וכל התורה כולה בספרים שאפשר ללמוד, כל מה שרוצה לדעת יכול לפתוח ספר וללמוד, אם זה גמרא, אם זה רמב"ם וכו', כך האריך הח"ח ודיבר כמדובר אל עצמו: 'אבל בעולם הבא, אדם בא לעוה"ב

על ידי מסירות נפש זוכים לשכינה, לזכייה בתורה נדרשת השתוקקות!

אותה רצועה שהיתה יוצאת מחלקו של יהודה לתוך חלקו, בגמרא בסוטה נאמר: 'כשעמדו ישראל על היס, היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים, קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה וכו', לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזן לגבורה, שנאמר: 'ובין כתפיו שכן', ובכן מהיכן זכותו של בנימין להיות אושפיזן לשכינה – מהקפיצה במסירות נפש לים סוף או מהצער על חלקו במקדש?

י ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין, ובה היה מזבח בני. ובנימין הצדיק היה מצטער עליה לבלעה בכל יום, שנאמר "חופף עליו כל היום". לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזן לגבורה וכו'.

לכאורה במסכת סוטה (לו:) יש סתירה לגמרתנו, כי בעוד אצלנו מבואר שזכייתו של בנימין נבעה מכך שהיה מצטער לבלוע את

עליה לבולעה!

ועד כדי כך שאיפה, שהרי בחלקו נפלו כבר קודש הקדשים (ועל ידי המסירות נפש) וההיכל והעזרות, ואף על פי כן "חופף עליו כל היום", בצער איום, בלתי נסבל כמעט. לא הסתפק איפוא בנימין במה שיש לו, וגם אם הרכש הוא עצום, אבל הרי יתכן עוד, יתכן גם שמקום המזבח יהא בחלקו. צער השאיפה, הוא המכשיר רב התנופות להיות אושפיזכן לשכינה, כשנוגע הדבר לתורה. הנה כי כן, אם רוצים לזכות להיות 'אושפיזכן לתורה', יש להגביר את השאיפה, לשמוח על כל הישג אבל בד בבד להצטער כדי לבלוע עוד ועוד, כי צער השאיפה הוא המנוף להרמת הארון, ארון התורה!

"ברכת מרדכי" (מוסר) – חלק ב', עמוד תסב

ויש לציין כי **המהרש"א** בזבחים [נג.] יישב שגמרתנו כשיטת המ"ד בסוטה שסבר ששבט יהודה קפץ ראשון לים, ולא בנימין. אולם – מיישב הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א, בעל "ברכת מרדכי" – המעיין בדברי רש"י בשני המקומות, יווכח כי אף אם שבשני המקומות מדובר על זכיותו של בנימין לארח את השכינה (או את הגבורה), אבל רש"י דייק לפרש בגמרא לפנינו (בד"ה אושפיזכן, וכן במגילה כו.) שהכוונה היא לארון שהיה בחלקו, ואילו בסוטה (בד"ה אושפיזכן לגבורה) פירש רש"י שהכוונה היא לקודש הקדשים שבנוי בחלקו. והדברים נפלאים, כי אמנם על ידי מסירות נפש זוכים לשכינה, לבית קודש הקדשים, אבל כשהמדובר הוא בזכיית הארון, אין די בכך. כי הארון פירושו תורה, וכדי לזכות לתורה לא די במסירות נפש. לתורה זוכים על ידי השתוקקות, על ידי שאיפה, על ידי מצטער

מתי המזבח מוריד דמעות

קטורת על המזבח בקודש הקדשים, כפי שהגמרא דנה בהרחבה לפנינו והסיקה הכרח הוא שהכהן הגדול יגרש את שתי נשותיו על תנאי כדי שיוכל לכפר על ישראל ולהקטיר קטורת על המזבח ביום הכיפורים, הרי שגירושין אלו הם תקנת המזבח, ובכל זאת, אם מגרש את אשתו הראשונה – כי אז המזבח עצמו מוריד עליו דמעות! ללמדנו שבקושי התירו לו חכמים לגרש את אשתו הראשונה, אפילו במקום מצוה, וכל שכן שלא במקום מצוה. "עיני יצחק" (וילנא תרל"ח) – יומא יג:

י: אלא, לחדא אמר לה הרי זה גיטיך על מנת שלא תמות
חברתיך ולחדא אמר לה הרי זה גיטיך על מנת שאכנס אני
לבית הכנסת.

פנינה נפלאה על יסוד גמרא זו, נאמרה על ידי הגאון רבי יצחק אהרן רפפורט, מגיד מישרים דק"ק וילקומיר: ידוע מאמר חז"ל (גיטין צ:): "אמר ר' אלעזר: כל המגרש אשתו ראשונה – אפילו מזבח מוריד עליו דמעות". וכבר עמלו רבים לבאר: מה עניינו של המזבח לכאן? אין זאת, אמר המגיד מוילקומיר, אלא שהכוונה למעשה הגירושין שנאלץ הכהן הגדול לעשות בטרם כניסתו להקטיר

נגיעה בטמא לצורך מצוה – אינה מטמאת!

האחרונים האריכו ליישב באופנים נוספים. כאמור ה"דבר יהושע" יישב זאת לאור סברת התוספות, אגב דיון בהלכות חליצה: כתב בספר "חיים ושלוש", וכן הסכימו כמה מן האחרונים, שהיבמה שחולצת, וכן הדיינים העוסקים בחליצה, כיוון שנוגעים במנעל החליצה וברגל היבם, אף על פי שהם נקיים מזוהמא, מכל מקום צריכים נטילה, משום שכתבו המקובלים וכן היעב"ץ ב"מור וקציעה", שרוח הטומאה שורה על הרגליים ועל הנעליים גם כאשר הם נקיים. אולם בספר "כפי אהרן" כתב כנגדו, שמעולם לא ראינו ולא שמענו שנהגו כך, והאריך בדבר הגאון בעל "שדי חמד" (מערכת חליצה, סימן ב' אות ז') וגם הוא מסיק שצריכים נטילה קודם שיאמרו דברי קדושה.

בעקבות זאת, יצא הגר"מ ארנברג (במכתב להראשל"צ הגר"י ניסים), לדון בדבר החדש, כדי ליישב את המנהג שלא נוטלים ידיים לאחר חליצה שבה נוגעים במנעלים: על פי סברת התוספות הנ"ל: שכיון שלצורך מצוה הוא נוגע, סברא הוא שטהור. וכיוצא בזה כתב ה"לחם משנה" (פרק ב' מהלכות תגיגה הלכה יג), שאם הלין בשר קודש לצורך מצוה, לא נפסל ונעשה נותר, ויישב בכך את שיטת הרמב"ם שאפשר לקיים מצות שמחה בפסח בתודה שהביא ערב פסח, למרות שתודה אינה נאכלת אלא ליום ולילה אחד, וכתב כך מסברא, ללא ראייה מן התורה.

י: בתוד"ה מאי מזה נושא: וא"ת ומנא ליה לגמרא למעקר קרא
ממשמעוניה לומר דמזה טהור ומזה דקרא היינו נושא, אימור
מזה ממש? י"ל מדכתוב "והזה הטהור" אלמא דהמזה טהור וכו'.

תוספות במסכת נדה (ט.) מופיע תירוץ נוסף לקושיא זו: 'אי נמי, כיון דצורך מצוה הוא נוגע, סברא הוא דטהור' (כמו מי שמזין עליו – ערוך לנר, שם).

לאורה של סברא זו, אמר הגאון רבי יהושע מנחם ארנברג, אב"ד בתל-אביב ובעל שו"ת "דבר יהושע", יישוב מחודש לקושייתו הנודעת של הרא"ם אודות הדלקת המנורה לאחר שנכנסו החשמונאים להיכל.

שכן בגמרא (עבודה זרה מג.) התבאר שהחשמונאים, לאחר שנכנסו להיכל ומצאו שהיוונים טימאו אותו ולקחו את כל כליו, עשו מנורה חדשה. והקשה הרא"ם בניאורו לסמ"ג: מאחר וכולם היו טמאי מתים, אם כן כשעשו את המנורה טימאו אותה, ולאחר מכן כשנתנו לתוכה את השמן, נטמא השמן מהמנורה, ואם כך מה הרוויחו מנס פך השמן, והלא ממילא נטמא השמן? ותירץ הרא"ם, שעשו מנורה של עץ, וכשיטת רבי יוסי בר יהודה (ראש השנה כד: עבודה זרה מג.), הסובר שבת חשמונאי עשו מנורה של עץ.

השמן בלינה אחרי שהתקדש בכלי שרת, דהיינו המנורה? ואף שלא מצאנו שיהיה אסור להדליק בשמן שנפסל בלינה, מכל מקום הלא גם בשמן טמא לא מצאנו שאסור להדליק את המנורה וכבר עמד על שאלה זו רבי יהונתן אייבשיץ ב"ערוך דבש", ומכיוון שמכל מקום הלא ראינו שאין להדליק את המנורה בשמן טמא, אם כן גם אסור בשמן שנפסל בלינה?
אולם לסברת התוספות – גם קושיא זו מיושבת היטב: כי מכיוון שמה שנשאר מהשמן היה לצורך מצוה: כדי שיוכלו להדליק גם בלילה השני, על כן לא נפסל בלינה:
שו"ת "דבר יהושע" – חלק א', סימן עה

ולפי זה, אף אנו נאמר, שכיון שלצורך מצוה נוגעים היבמה והדיינים בנעל החליצה ורגל היבם, סברא הוא שיהיו טהורים ולא ייפסלו ידיהם על ידי רוח הטומאה.

ועל פי סברא זו, כותב הגר"מ ארנברג, עלה בדעתי היום, זאת חנוכה תשי"ח, לתרץ מה שהקשו: מה הועילו במה שמצאו פך שמן טהור, הא נטמא השמן כשנתנוהו למנורה שהיתה טמאה? אולם לפי סברת התוספות יש ליישב, שכיוון שמה שנגע השמן במנורה היה לצורך מצוה, סברא הוא שטהור!

הוא משתמש בסברא זו כדי ליישב גם את מה שהקשו על תירוץ השלישי של ה"בית יוסף" – שהנס היה על ידי שנשארה המנורה מלאה שמן בכל לילה ולילה – והקשו: אם כן, הלא נפסל

התועלת בהשבעת הכהן הגדול – אם צדוקי הוא

שהצדוקים סוברים שבאופן כזה חלה השבועה אף בנשבע לבטל את המצוה ועיוין שם, שהאריך לפלפל בענין זה). כך יישב גם המהר"ץ חיות.

ואף האדמו"ר בעל "שפת אמת" מגור יישב כשני האופנים האחרונים, והוסיף ביאור נוסף: אף אם נאמר שלשיטת הצדוקים אין חיוב לקיים שבועה שכזו שלשיטתם היא שבועה לבטל את המצוה – מכל מקום אסור להישבע לבטל את המצוה, שהיא שבועת שווא. ואם כן, זקני בית דין היו מבקשים ממנו להישבע שלא ישנה דבר: נשבע – מוטב, סירב להישבע – הבינו מכך שיתכן שהוא צדוקי, ואז היו תוהים על קנקנו ועומדים על טיבו.

באופן אחר יישב הגאון רבי ישראל ליפשיץ, בעל "תפארת ישראל":

אכן, זו הסיבה שהוסיפו ואמרו לו בלשון השבועה "ואתה שלוחנו", ועל כן אם ישנה אין לו דין כהן גדול כלל, כי באופן זה לא עשאוהו שליח כלל, ואם כן גם לדעת הצדוקים תהיה עבודתו פסולה!

ואילו מרן הגאון רבי אברהם ישעיהו קרליץ, בעל "חזון איש", יישב בלשון זו: "ואמנם החוטא אינו בעל דעה, אלא הטעיית יצר, ואף על גב שנחשדו להימשך אחר תאוות ההמראה, מכל מקום לא נחשדו לעבור על השבועה, ובמה שלא נחשדו – עדיין האמת שופטן ושולט עליהן".

שו"ת חת"ם סופר – או"ח, סימן קעו; מהר"ץ חיות – יומא יח; "שפת אמת" – שם; תפארת ישראל – יומא פ"א מ"ה; "חזון איש" – ליקוטים, יומא

יח: במשנה: מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה והעלוהו בית אבטינס והשביעוהו, ונפטרו והלכו להם. ואמרו לו: אישי כהן גדול, אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושליח בית דין, משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך.

קושיא עצומה הקשו על כך כמה מן האחרונים: מאחר והחשד הוא שמא כהן גדול זה צדוקי הוא, מה התועלת בשבועה זו, והרי לשיטת הצדוקים שבועה זו היא בגדר "נשבע לבטל את המצוה", שאינה חלה ואין הנשבע בה חייב לקיימה?

הגאון בעל "חתם סופר" בתשובותיו (אורח חיים, סימן קעו) תירץ ביישוב חריף: שהרי הצדוקים אינם מקבלים דרשות חז"ל, וגם דין זה, שהנשבע לבטל את המצוה אין שבועתו חלה – הוא מדרשת חז"ל, כפי שדרשו מהפסוק "להרע או להטיב" – מה הטבה רשות אף הרעה רשות, יצא נשבע לבטל את המצוה" (שבועות כז), וכיוון שגם דרשת חז"ל זו אין הצדוקים מקבלים, אם כן בהכרח יהיה עליו לקיים את שבועתו...

עוד אפשר, שלכל הפחות בכולל (דברים נוספים בשבועתו) חלה השבועה אף ב"נשבע לבטל את המצוה", וכיוון שכאן כללו יחד כמה דברים, במה שהשביעוהו בלשון "שלא תשנה דבר", הרי נכללים בו דברים רבים שהשבועה חלה עליהם, כגון דברים שאינם לעכב ואינו מושבע ועומד, ועל דברים אלו חלה השבועה, ומתוך שחל עליהם – חל גם על יתר הדברים. בכך יתיישב מדוע באמת השביעוהו בלשון "שלא תשנה דבר", ומדוע לא פירטו ואמרו "שלא תשנה דבר בהעלאת העשן"? ולדברינו מיושב, שהיה זה משום כולל,

למה השביעוהו ולא הביטו במעשים מבעד לפשפש?

עצמו בכך. עוד הקשה ה"פרי חדש": למה היה צריך להשביעו, והרי היו יכולים לראות לפני ולפנים דרך פשפש (עיון גיטין נד): ואם כן יכלו לפקח על מעשיו?
ותירץ הגאון רבי ישראל קמחי, בעל "עבודת ישראל" (פירוש על סדר עבודת יוהכ"פ לרבי משה קורדבירו), שאף שקיימא-לן קול

קושיא דומה הובאה בחידושי רבי עקיבא איגר, בשמו של **הגאון בעל "פרי חדש"** (בספר "מים חיים"): מה מועילה השבועה, והלא לשיטתם הפרושים הם הטוועים, והם אנוסים בדעתם, ואם כן היו נשבעים לשקר כדי לקיים מצות הקטורת כתיקונה, לפי שיטתם? ותירץ, שכיוון שהיו יודעים שמשביעים את כל הכהנים הגדולים, אנו תולים בכך שתהיה חמורה לו שבועה ולא יכניס את

ומראה וריח אין בהם משום מעילה, מכל מקום איסור דרבנן יש בזה, ולכן העדיפו להשביעו ולא להסתכל עליו מבעד לפשפש. אולם הגאון רבי עקיבא איגר יישב קושיא זו בפשיטות: שבועה יש יתרון, שכן בניגוד להסתכלות דרך הפשפש, השבועה

מועילה גם לאותה שנה!
ספר "מים חיים" להגאון בעל "פרי חדש" – פרק א' מהלכות עריו"כ; חידושי רעק"א – יומא; "עבודת ישראל" (איזמיר תצ"ז) – דף מג.

למה בוכה הכהן הגדול אחר שכך המנהג לשאול כל כה"ג?

יט: הוא פורש ובוכה - שחשדוהו צדוקי, והם פורשין ובוכין - דאמר רבי יהושע בן לוי: כל החושד בכשרים לוקה בגופו.

שהן יוצאות מקירות לבבו - עתה הם מבינים באופן הברור ביותר שהוא כשר גמור, ומשום כך גם הם פורשים ובוכים, שהרי עתה התברר להם מעל לכל ספק שחשדו באדם כשר! ומכאן שאם לא ראו זקני בית הדין את הכהן הגדול בוכה, או אם בכה אבל לא ראו שבכיו הוא אכן מקירות לבבו - גם הם לא היו בוכים, שהרי הותר להם לחושדו, ומיד ספק לא יצא! (הערת המלקט: כך יישב גם ה"שפת אמת", שהכהן הגדול היה בוכה על עצם הענין שיש צדוקים והוצרכו בשל כך לחשוך בו. אולם על דבריו השיג המגיה, הגאון רבי יעקב מאיר בידרמן, מדברי הירושלמי - שם משמע שהם היו בוכים על שהוצרכו לכך, אבל הוא היה בוכה מפני שנחשד).

"עיני יצחק" (וילנא תרל"ח) - יומא יט:

לכאורה - תמה הגאון רבי יצחק אהרן רפפורט, מגיד מישרים דק"ק וילקומיר - לא מובן מדוע בכה הכהן, והלא ידע שלא רק אותו שואלים כך, אלא שהמנהג הוא להשביע כך כל כהן גדול? גם בכיים של זקני בית דין אינו מובן, שהרי כך הוא הדין והותר להם לחושדו? אלא, ודאי עלינו להסיק שלא על עצמו היה הכהן הגדול בוכה, שכן ידע שאילו היו חושדים בו - לא היו ממנים אותו מלכתחילה לכהן גדול. בכיו של הכהן היה על הכלל, על מצבו של עם ישראל, כאומר: אוי לדורנו זה, שהתברר בו הצדוקים כל כך - עד שגם הכהן הגדול לא יצא מידי חשד. ואז, כאשר זקני בית-דין רואים אותו בוכה ומכירים בדמעוטי

כשעמד מול זקני בית דין, בודאי הרחר בתשובה - ולכן בכה...

ראיית פניו של אדם גדול מעוררת לתשובה. לאור זאת, נתן מהרי"ץ דושינסקי טעם לשבח במעשה המובא בגמרא (עבודה זרה כה:): 'מעשה בתלמידי רבי עקיבא שהיו הולכים לכזיב. פגעו בהן ליסטים, אמרו להם: לאן אתם הולכים? אמרו להם: לעכו (כפי הדין שהובא לפני כן בגמרא, שישראל ששאלו גוי לאן הוא הולך, ירחיב לו את הדרך). כיון שהגיעו לכזיב, פירשו. אמרו להם: תלמידי מי אתם? אמרו להם: תלמידי רבי עקיבא. אמרו להם: אשרי רבי עקיבא ותלמידיו, שלא פגע בהן אדם רע מעולם! והתמיהה מתבקשת: הלא זה עתה פגעו בהם אנשים רעים, שהרי הם היו ליסטים! ואמנם בפשטות כוונת 'שלא פגע' היא: שלא הזיק להם, כמו "גש פגע בו" (שמואל ב' א, טו). אך לדברינו יתבאר להפליא כמשמעו, שבאמת לא פגע בהם אדם רע מעולם, שכן ליסטים אלו, כאשר ראו את פניהם הטהורים של תלמידי רבי עקיבא, בודאי הרחרו של תשובה חלף בראשם על מעשיהם הרעים, ובאותה שעה לא היו בגדר 'אדם רע'...

קל וחומר באשר למשה רבינו, שקרן אור פניו (שמות לד, כט), והיה דומה למלאך ה' צבאות, ואם כן לא יפלא ש'באותה שעה', שבה עמדו המרגלים מול משה רבינו, 'כשרים היו'...

לאור זאת - הוסיף האדמו"ר מספינקא - יובן גם בענייננו, שכן באותה שעה עמדו בפניו זקני כהונה, שבוודאי היו צדיקים, ובאותה שעה הרחרו בתשובה כל הכהנים גדולים. לא יפלא, אם כך, שהגיעו לידי בכי...

קונטרס "שמחת אבי" (ירושלים, תשס"ה); "תורת מהרי"ץ" - במדבר

לכאורה קשה: הלא ידענו שבבית שני היו כהנים גדולים רשעים שהיו נותנים ממון כדי לשמש בכהונה גדולה, ולא ימלט שלא היו בניהם גם צדוקים, ובלשון המשנה משמע שתמיד היו בוכים, ולמה בכו הרשעים והצדוקים? הסבר נפלא אמר על כך הגאון רבי מרדכי דוד כהנא זצ"ל -

האדמו"ר מספינקא ירושלים:

זאת בהקדם פנינה נפלאה משל רבו, הגאון רבי יוסף צבי דושינסקי, גאב"ד העדה החרדית ירושלים, אודות דברי רש"י בתחילת פרשת שלח (במדבר יג, ג): "וישלח אותם משה ממדבר פארן על פי ה' כולם אנשים" - 'כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו'.

בפשטות רגילים לבאר שכוונת רש"י היא: שעד אז היו כשרים, ורק לאחר מכן נפלו ממדרגתם, אך מדקדוק לשון רש"י 'ואותה שעה כשרים היו', נראה לכאורה שכוונתו לומר שרק באותה שעה היו כשרים - לא לפני כן, וכמובן שלא לאחר מכן.

מה היה בה, ב'אותה שעה', שדוקא בה 'כשרים היו'?

אך הנה, בגמרא (עירובין יג:) אמר רבינו הקדוש: 'האי דמחדדנא מחבראי - דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה (זה שחריף אני יותר מחברי, הוא משום שזכיתי לראות את רבי מאיר מאחור, כאשר ישבתי בשורה שמאחוריו), ואילו חזיתיה מקמיה - הוה מחדדנא טפי (ואילו ראיתי מלפניו, הייתי חריף יותר), דכתיב (ושעיהו ל, כ): 'והיו עיניך רואות את מוריד'.

ומדבריו למדנו, שראיית פניו של רבי מאיר - הועילה לרבינו בלימוד התורה, ומסתבר שהיא מועילה גם ליראת שמים, שכן

למה התאמצו הצדוקים בענין הקטורת עד כדי מסירות נפש?

על הפסוק "ברך ה' חילוי", ואם כן היא התרופה לבצורת, וכן נאמר (שם) "מחץ מתנים קמיו", הרי שמצלת אף מן החרב. ומשום כך ציוה הקב"ה להקטיר את הקטורת ביום הכיפורים במקום הארון, על ידי הגדול שבישראל, כדי לכפר על ביטול תורה שבארון, שניתנה ביום הקדוש הזה, ובכך גם התחברו שני עמודי עולם – התורה והעבודה, כי הקטורת עולה במעלות העבודה יותר מכל הקרבנות!

מעתה, הלא התורה נקראה אור, כפי שנאמר (משלי ו, כג): "כי נר מצוה ותורה אור", וכן נמשלה לאש, כפי שנאמר (דברים לג, ב): "מימינו אש דת למו", וכן נאמר (ירמיהו כג, כט): "הלא כה דברי כאש". הדימיון בין התורה לבין האש, מוסבר כך: כשם שאש, אף אם היא קטנה מאוד, כאשר מדליקים ממנה, הופכת האש הקטנה לאור גדול – כך מאירה התורה שבעל פה את התורה שבכתב, עד שאף מאות אחת תצא תורה רבה וגדולה, על ידי שלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן.

זהו גם ההסבר במשנה באבות (ב, י): "והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים" – כי החכמים עושים אורות גדולים מאורות קטנים בתורה שבכתב. ומכיוון שכאמור מעלת הקטורת גבוהה כל כך עד שמגינה היא על שלושת הרעות הנגרמות כתוצאה מביטול תורה, לכן נצטווה הכהן הגדול להכניס את הקטורת אל מקום הארון, ששם מונחת התורה שבכתב, ולהדליק דוקא שם את הקטורת – להורות שאת התורה שבכתב צריכים להדליק ולעשות לאור גדול על ידי התורה שבעל פה.

ואילו הצדוקים, שכפרו בתורה שבעל פה וטעו לסבור שדי בתורה שבכתב ואין צורך להאירה על ידי תורה שבעל פה – הקפידו שלא להבעיר במקום הארון את הקטורת, אלא להיכנס עם קטורת שכבר הובעה בחוץ, וכך הביאו אותה אל הארון, לומר שדיה לתורה שבכתב כשלעצמה. ומכיוון שענין זה סימל אצלם את תמצית שיטתם, התאמצו והקפידו בו כל כך, עד שאותו צדוקי אף מסר את נפשו על כך.

ואף עונשו מוכיח על כך – שיצאו תולעים מחוטמו, ותולעים הלא באים מריקבון, כשם שתורה שבכתב בלא תורה שבעל פה באה גם כן לידי רקבון, שהרי ראינו כיצד איבדו הקראים את הדת לגמרי ובאו לידי רקבון...

"קול בן לוי" ("ערוך השולחן" מהדורת הר"ש פישביין – בסוף כרך ג')

יט: תנו רבנן: מעשה בצדוקי אחד שהתקין מבחוץ והכניס. ביציאתו היה שמח שמחה גדולה. פגע בו אביו, אמר לו: בני, אף על פי שצדוקין אנו – מתיראין אנו מן הפרושים. אמר לו: כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה "כי בענן אראה על הכפרת". אמרתי, מתי יבוא לידי ואקיימו. עכשיו שבא לידי – לא אקיימו? אמרו: לא היו ימים מועטין עד שמת והוטל באשפה, והיו תולעין יוצאין מחוטמו וכו'.

ממעשה זה אנו למדים כי הצדוקים התאמצו מאוד לשנות בעבודת הקטורת ולעשות כשיטתם – לתת את האש על הקטורת בחוץ ולהיכנס כך לקודש הקדשים, ולא כדברי חז"ל שאמרו שהכהן הגדול נותן האש על הקטורת רק כאשר הוא בפנים – עד כדי כך, שכדי לשנות היו הצדוקים מוכנים למסור נפש על כך!

למה ומדוע היו הצדוקים מוכנים למסור את נפשם דוקא על דבר זה, הלא היו מתיראין מן הפרושים – כפי שאמר אביו של אותו כהן גדול צדוקי? מה גם שבגמרא בנדה (לג): מצינו שבדיני נדה לא עמדו הצדוקים על דעתם, ולמה דוקא על ענין הקטורת היו מוכנים אף למסור את נפשם?

אין זאת – אמר הגאון רבי יחיאל מיכל עפשטיין, אב"ד **נובהרדוק ובעל "ערוך השולחן"** – אלא שאופן הכנסת הקטורת לקודש הקדשים ביום הכיפורים לא היה רק עוד אחד מן הדברים שבהם נחלקו הצדוקים על הפרושים. ענין זה לא היה רק שינוי בסדר עשיית הדברים, אלא אבן יסוד מרכזית בשיטתם הקלוקלת של הצדוקים בכל התורה כולה!

שכן זאת עלינו לדעת: במקום הארון שבקודש הקדשים לא היתה שום הקטרה – אלא זו של הקטורת ביום הכיפורים על ידי הכהן הגדול. טעם הדבר הוא משום שיסוד העולם הוא התורה, כידוע, ומצינו (שבת לג): שבעוון ביטול תורה – חרב, דבר ובצורת באים לעולם, חלילה וחס, כפי שמזהיר הכתוב (ויקרא כו, כה): "והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית", וברית היא התורה, כפי שנאמר (ירמיהו לג, כה): "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת", ובסמוך נאמר: "בשברי לכם מטה לחם", וכן "ושלחתי דבר וגו'". הרפואה לשלושת אלו – היא הקטורת, שעוצרת את המגיפה – כפי שמצינו לגבי אהרן, ואם כן היא הפתרון למגיפת הדבר, וכן מצינו שיש בה סגולה שמעשרת, כפי שמצינו (וימא כו).

איך הותר למלאך להיכנס לקודש הקדשים כדי לחבוט בכהן הצדוקי?

אדם לא יהיה באהל מועד – אפילו אותם שנאמר עליהם (יחזקאל א, י) "ודמות פניהם פני אדם", ואם כן, איך יכול היה המלאך להיכנס לפני ולפנים כדי לחבוט את הכהן הצדוקי, והלא הוא עצמו, המלאך, אסור להיכנס לאהל מועד בעת עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים, וכדרשת הירושלמי מ"וכל אדם"?

ותירצו, שמכיוון שהכהן היה צדוקי והקטורת נעשתה שלא כמצוותה, בכגון זה לא חל האיסור "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש".

יט: אמרו: לא היו ימים מועטין עד שמת והוטל באשפה והיו תולעין יוצאין מחוטמו, ויש אומרים: ביציאתו ניגף, דתני רבי חייא: כמין קול נשמע בעזרה שבא מלאך וחבטו על פניו ונכנסו אחויו הכהנים ומצאו ככף רגל עגל בין כתפיו, שנאמר (יחזקאל א): "ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם ככף רגל עגל".

הקשו הראשונים בשם הירושלמי: הלא נאמר (ויקרא טז, יז) "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש עד צאתו", ודרשו חז"ל (ירושלמי יומא, פרק א'; ויקרא רבה, פרק כא): 'וכל

לבית קודש הקדשים, היה זקן אחד, לבוש לבנים ועטוף לבנים, נכנס עמי ויוצא עמי, ובשנה הזו נכנס עמי ולא יצא עמי". ועל כך הקשו מיד מן הדרשה "וכל אדם לא יהיה באהל מועד – אפילו אותם שנאמר עליהם (וחזקאל א, י) 'דמות פניהם פני אדם'", וביאר בעל "קרובן העדה" שהקושיא היא: מכיוון שאין מלאך רשאי להיות שם בשעת הקטרה, מי היה הזקן שהיה עמו שם?

ותירץ הירושלמי, שאכן לא היה זה לא מלאך ולא אדם – אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו!

ירושלמי יומא פרק ה' הלכה ב'; תוספות ישנים וריטב"א – יומא; מהרש"א – שם

אולם **המהרש"א** מעיר שהקושיא אינה קשה כלל, שכן לפנינו בבבלי נאמר במפורש ש"ביציאתו ניגף", ואם כן לא נכנס המלאך בפנים כלל. ואכן, מה שלא ניגף כבר בכניסתו או בשעותו בפנים – הוא משום שלא היה רשות למלאך להיכנס לשם. וכאשר שמעו הכהנים בעזרה קול יוצא מן ההיכל, נכנסו להיכל – למקום שאליו הותרו להיכנס, ושם מצאו ככף רגל עגל.

*

קושיא דומה הקשו בירושלמי על המעשה שהובא שם (יומא פרק ה' הלכה ב'): "ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק את ישראל בכהונה גדולה, ובשנה האחרונה אמר להן: בשנה הזאת אני מת. אמרו לו: מהיכן אתה יודע? אמר להן: כל שנה ושנה שהייתי נכנס

למה התפלל הכהן הגדול בלשון ארמית?

ההגדה, כדי להראות חידוש – שבלילה זה אין צורך במלאך, כי הקב"ה בעצמו נמצא בבתי ישראל ולמרות זאת המשך ההגדה הוא בלשון הקודש, כי בזמננו מבינים יותר לשון הקודש, וההגדה נתקנה גם לנשים ועמי הארץ ותשובות לבנים השואלים). והוא הטעם שביום הכיפורים מתחילים "כל נדרי" בלשון תרגום – להראות שאין צורך עתה במלאך, כי הקב"ה בעצמו יבוא לשכון כבוד אצלנו, וכפי שדרשו על הפסוק "דרשו ה' בהמצאו" שהשכינה קרובה לישראל עד מוצאי יום הכיפורים, ואז אומרים ז' פעמים "ה' הוא הא-לוקים", ובכך מלווים את השכינה לז' רקיעים.

מעתה, אמר בעל "תירוש ויצהר", מיושבת גם קושיית הגר"א על שתפילת הכהן הגדול על מלכות בית דוד נאמרת בלשון התרגום – שכן מכיוון שדרשו בירושלמי שהפסוק "וכל אדם לא יהיה באהל מועד" מתייחס גם למלאכי השרת, ממילא לא היה צריך להתפלל דוקא בלשון הקודש המובנת למלאכים – שהרי ממילא המלאכים לא היו שם כלל!

*

מעניין לציין לדברי **הרמב"ם** (פרק ד' מהלכות עבודת יום הכיפורים הלכה א'), שהביא את נוסח התפילה בלשון הקודש, אך בשינוי, שלא כתב "ולא יסור שבט מיהודה", אלא "ולא יסור שבט מבית יהודה". ואולי כוונתו שבכך יש שינוי מלשון הפסוק ויכול לאומרו בלשון הקודש.

אולם **הגאון רבי יהושע טרונק מקוטנא**, בספרו "יבין דעת – חסדי אבות", הקשה הן על השינוי בלשון הרמב"ם והן על תירושו של הגר"א (שאותו הוא מכנה "המצאה נפלאה"), שהרי שלוש פעמים היה הכהן הגדול מזכיר את הפסוק "כי ביום הזה וגו'", ועל כרחנו שההיתר לכך הוא כמבואר ב"שולחן-ערוך", שברוך תחינה ובקשה מותר לומר בעל פה אף דברים שבכתב, ומה גם שגדולה מזו התירו לכהן גדול ביום הכיפורים את קריאת כל פרשת "אך בעשור" בעל-פה, מפני הטורח, ואיך יתכן שדוקא בפסוק "לא יסור שבט מיהודה" נזקקו לשינוי, כדברי הרמב"ם, או ללשון ארמי, כדברי הגר"א? ומשום כך מסיק הגאון מקוטנא כתירוץ שהובא לעיל בשמו של בעל "תירוש ויצהר".

"סדר יומא" – עמוד קסא, הערה א'; פירוש המגיד מדובנא על הגדה של פסח; "יבין דעת – חסדי אבות" – סימן יד, אות ג'

על יסוד דרשה זו, שאף למלאכים נאסר להיכנס לקודש הקדשים בעת עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים, נאמרה פנינה יקרה בנוסח תפילת הכהן הגדול ביום הכיפורים. בגמרא (יומא נג:) נאמר שהכהן הגדול היה מתפלל ואומר: "לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה", כלומר: לא יסור השלטון והממשלה משבט יהודה. מדוע אמר הכהן הגדול תפילה זו בלשון ארמי, ולא בלשון הפסוק (בראשית מט, י) "לא יסור שבט מיהודה"?

הערה זו מובאת בספר "**סדר יומא**" (עמוד קסא, הערה א') בשמו של **הגר"א מווילנא**, שכתב לתרץ שזהו משום הדין "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל-פה", והרי לכהן הגדול לא הותר לקחת עימו חומש לפני ולפנים, ועל כן לא השתמש בלשון הפסוק – אלא בלשון התרגום: "לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה". (יעויין בתוספות בבא קמא [ג: בד"ה כדמתרגם] שהיו שפירשו שמה שנקט בגמרא "כדמתרגם רב יוסף", היינו משום שהיה סגי נהור ולכן נאלץ לעסוק בתרגום, משום "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל-פה", אך תוספות דחו זאת, שכן אין לך "עת לעשות לה' הפרו תורתך גדול מזה", ובודאי יכול היה רב יוסף ללמוד בעל-פה אף דברים שבכתב).

ישוב נוסף אמר **הגאון רבי צבי יחזקאל מיכלזון, אב"ד פלונסק, בעל שו"ת "תירוש ויצהר"**, על יסוד דרשת הירושלמי הנ"ל:

מצינו בגמרא (שבת יב.): "אמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי, אין מלאכי השרת נזקקין לו, שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי". והגמרא מקשה ממאמר זה על ר' אליעזר, שכאשר היה הולך לבקר את החולים, לעיתים היה מברכם בלשון ארמי ואומר: "רחמנא ידכרינך לשלם"? ומתרגמת הגמרא, שמכיוון שהשכינה נמצאת למראשותיו של החולה, שנאמר "ה' יסעדנו על ערש דוי", לכן אין צורך להתפלל בלשון שהמלאכים מבינים, משום שהתפילה נשמעת באופן ישיר על ידי הקב"ה.

בעקבות כך, נתן **רבי יעקב קרנץ – המגיד מדובנא**, "טעם נכבד על שתיקנו מאמר 'הא לחמא עניא' בלשון תרגום", והוא: שהרי כבר ידענו מספר הזהר (פרשת בא מ, ב) שהקב"ה בעצמו יבוא לשמוע מפי בניו סיפורי יציאת מצרים. ולכן תקנו לשון תרגום בתחילת

איך נכנס הכהן הגדול עצמו, והרי הוא 'אדם'?

למנות. מה פשרו של שינוי זה? הדברים יתבארו לאור ביאורו של הרמ"א: כי מאחר שחיבור הנשמה הרוחנית לגוף הגשמי של האדם מוגדר כדבר פלא, הרי גם כאשר מלאך שהוא כולו רוחני יורד למטה ומתלבש בלבוש גשמי, יש בכך פלא, ועוד יותר פלאית היא העובדה שהמלאך יכול היה לדבר עם מנוח, שהיה איש פשוט, ולכן כאשר שאל לשמו של המלאך, השיבו: "למה זה תשאל לשמי, והוא פלאי", כלומר: עצם הדיבור שלי אתך - הוא פלא. לעומת זאת, כאשר דיבר המלאך עם יעקב, שהיה נביא ובחיר האבות וכולו היה קדוש - לא היה בכך כל פלא:

עתה נשוב לכהן הגדול, שכאשר נכנס לפני ולפנים היו פניו בוערות כלפידים ורוח הקודש שורה עליו. באותה שעה התפשט הכהן הגדול מגשמייתו לגמרי, ובלי ספק היתה אז מודריגתו גבוהה הרבה יותר ממודריגת מלאך, לכן אף שלמלאכים לא ניתנה רשות להיות שם - הכהן הגדול ביום הכיפורים, שמעלתו גדולה משל מלאך - רשאי להיכנס!

*

יסוד זה, שכאשר הכהן הגדול שהה לפני ולפנים ביום הכיפורים, לא היה לו דין "אדם", שימש את האדמו"ר בעל "שפת אמת" מגור, בבואו ליישב את דברי הגמרא (להלן כו.): "מעולם לא שנה אדם בה, מאי טעמא? א"ר חנינא: מפני שמעשרת" (כלומר, שלא הניחו לכהן אחד לזכות פעמיים בקטורת, מפני שיש בה סגולה לעשירות, ולכן רצו לתת הזדמנות לכהנים רבים ככל האפשר לזכות בה, כדי שיתעשרו). ועל כך תמה ה"שפת אמת": איך אפשר לומר כך, והלא הכהן הגדול בודאי הקטיר יותר מפעם אחת, שהרי נכנס בכל שנה להקטיר קטורת לפני ולפנים?

אולם, הוא מיישב, אין זו קושיא, שהרי כפי שהובא לעיל, בהיותו בפנים לא נקרא הכהן הגדול אדם, ולשון הגמרא היא: "מעולם לא שנה אדם בה!"

ועדיין הוא מוסיף ומקשה, שהרי הכהן הגדול היה מקטיר את הקטורת כל שבעה ימים שקודם יום הכיפורים, ואז עדיין לא נכנס לפני ולפנים ולא יצא מגדר אדם? והוא מיישב בסברא נפלאה: כל הטעם שלא הניחו לכהן אחד להקטיר יותר מפעם אחת, היה כדי שלא יתעשר כהן הדיוט יותר מהכהן הגדול, אבל בכהן גדול אין לחוש שיתעשר!

"שפת אמת" - יומא כו.

*

על עצם קושיית המדרש לגבי כניסת הכהן הגדול ביום הכיפורים לקודש הקדשים, תמה הגאון רבי שמואל יפה אשכנזי, בעל "יפה תואר", שהרי בודאי הכהן הגדול שונה משאר בני אדם וחשוב מהם, שהרי הוא אינו נכנס אלא לצורך העבודה, וכל אדם אחר שנאסרה כניסתו, הרי זה משום שאין מוטלת עליו עבודת יום הכיפורים, ואיך בכלל יכולנו להעלות על דעתנו שתיאסר הכניסה על הכהן הגדול, שרק הוא יכול לעשות את עבודת יום הכיפורים בקודש הקדשים?

בהכרח, הוא מסיק, שכזאת לא עלה על הדעת, והקושיא אינה אלא על לשון הפסוק שאינו מתוקן, שכן באמרו "וכל אדם"

נסיים ענין זה, בקושיא המובאת במדרש (ויקרא רבה, סוף פרק כא) - על הכהן הגדול עצמו: "וכהן גדול לאו אדם היה", כלומר: שמאחר ובפסוק נאמר "וכל אדם לא יהיה", הרי חל האיסור גם על הכהן הגדול בעצמו? ומיישב המדרש: "אמר ר' פנחס: בשעה שהיה רוח הקודש שרוי עליו, היו פניו בוערות כלפידים עליו", וביאר ב"מתנות כהונה", שהכהן הגדול יצא מכלל אדם לכלל מלאך. כך נאמר גם בזוהר הקדוש (פרשת אחריו), שהכהן גדול בפנים לא נקרא אדם.

ועדיין - תמה בעל "מתנות כהונה" - אין העניין מיושב, שהרי אף המלאכים עצמם לא היו רשאים להיכנס, כפי שהבאנו לעיל מדברי הירושלמי, ואיזה יתרון יש לכהן הגדול בכך שפניו היו כפני מלאך? אלא אם כן כאן חזר בו המדרש ופירש ש"וכל אדם" הכוונה רק לבני אדם ולא למלאכים.

אולם הגאון רבי יצחק זאב ידלר, בעל "תפארת ציון", יישב שאמנם יכולים אנו לומר שאכן גם לאדם וגם למלאך נאסרה הכניסה בזמן עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים, ומכל מקום לכהן הגדול עצמו היה דין שונה, כיוון שלא היה לא אדם ולא מלאך - אלא גוף בשר ודם המחובר לפנים בדמות מלאך, והרי זה כבריה חדשה, שעליה לא נאסרה הכניסה לפני ולפנים, ועל כן יכול היה להיכנס לשם ולקבל את השפע הטוב ברוחניות ובגשמיית לכל ישראל!

יישוב אחר על קושיית ה"מתנות כהונה", אמר הגאון רבי יחיאל מיכל עפשטיין, אב"ד נובהרדוק ובעל "ערוך השולחן", באחת מדרשותיו:

בנוסח הסיום של ברכת "אשר יצר", טבעו חז"ל את הביטוי "ומפליא לעשות", ועל כך יש לשאול: וכי בזה בלבד הקב"ה מפליא לעשות? הלא נפלאותיו הם בכל הבריאה, בכלליה ובפרטיה, וכפי שנאמר "לעושה נפלאות גדולות לבדו!"

ופירש הרמ"א (אורח חיים, סימן ר' ס"ק א'): "שמפליא לעשות במה ששומר רוח האדם בקרבו, וקושר דבר רוחני בדבר גשמי", וכוונת דבריו היא, שהרי אנו רואים בחוש שאם האדם לא יאכל זמן רב או אם יסתמו נקביו זמן רב - בהכרח שימות, אולם למרבה הפלא, הצורך של האדם לאכול ולהוציא את הפסולת אינו אלא כאשר הנשמה נמצאת בקרבו, בעוד שכאשר ייפרדו זה מזה - לא הגוף צריך לאכול ולהוציא פסולת וכמובן שלא הנשמה. מעתה, על הגוף אין פלא שיש לו צרכים גשמיים ותאוותניים. הפלא הוא על הנשמה הטהורה, שודאי אין לה כל חלק באף ענין גשמי, ומכל מקום גם היא משתתפת בתפקידי הגוף הגשמי, עד שכאשר יחסר לגוף - תיפרד ממנו הנשמה והאדם ימות. זהו "ומפליא לעשות", כי העובדה שהקב"ה קשר דבר רוחני בדבר גשמי - היא פלא גדול ביותר!

במקום נוסף מצינו שחיבור זה מוגדר כדבר פלא: כאשר שאל מנוח את המלאך "מה שמד" (שופטים יג, יח), השיב לו המלאך: "למה זה תשאל לשמי והוא פלאי". מעניין לשים לב כי כאשר יעקב אבינו שאל את המלאך לשמו (בראשית לב, כט), השיב לו רק "למה זה תשאל לשמי", ולא הוסיף "והוא פלאי", כפי שאמר המלאך

"מתנות כהונה", "יפה תואר" ו"תפארת ציון" – ויקרא רבה, סוף פרק כא; "קול בו לוי" ו"ערוך השולחן" מהדורת הר"ש פישביין – בסוף כרך ג')

– כולל בתוך זה גם את הכהן הגדול שהוא אדם, וזה נראה היפך האמת, והיה על הכתוב לומר "וכל אדם מבלעדי" או "וכל אדם אחר"? ולכן יישב המדרש שהכהן הגדול ביום הכיפורים יש שם מלאך, ומיושב לשון הפסוק היטב.

התורה כבר נמצאת אצלך, כל מה שנדרש ממך הוא: לא למוש ממנה!

הסוברים שעדיף אדם שנברא עם טבע רע, ויתגבר עליו על ידי השכל – או שמא לא נברא האדם אלא 'לעמל פה', כלומר: שנולד מראש במעלת אדם המדבר, וכשיטה השניה, שעדיף אדם הנולד מראש עם טבע מעולה?

אולם, ממשיך רבי אלעזר ואומר, כאן עדיין אין הכרעה, שהרי יתכן שהאדם לא נולד עם טבע בהמי, אלא במעלת המדבר, שהיא יתרון האדם על הבהמה, ועם זאת נמשך הוא לצד הגרוע של הדיבור – לדברים בטלים, או גרוע מכך: לליצנות, שהיא האב לכל הרעות הבאות על ידי הפה, וכאשר יתגבר על טבעו וישתמש בכח הדיבור רק לתורה הקדושה – יהיה שכרו הרבה מאוד!

והגמרא מכריעה את הספק בקביעה שלא כך ולא כך, אין טבעו של האדם מבריאתו כטבע הבהמה, וגם לא הוטבעה בו נטיה לנתב את יתרון הדיבור שלו לאפיקים שליליים של דברים בטלים וליצנות, אלא – חס הקב"ה על האדם, והטביע בו מתחילה נטיה לתורה, שהיא עמוד העולם, ואף שזו נטייתו הטבעית, מכל מקום אם רק ישמור את עצמו מיצרו הרע המושכו מן התורה – יזכה תמורת מאמץ קל זה לשכר גדול!

והגמרא מוכיחה כי כך הוא – מדיוק נפלא בפסוק: שהרי בציווי ליהושע על הדביקות בתורה, נקט הקב"ה בלשון שלילה: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד", ולכאורה אפשר היה לנקוט בלשון חיוב ולצוות את יהושע שתהיה התורה בפיו יומם ולילה? אלא – מכאן שהתורה מונחת בטבע האדם מתחילתו, ותפקידו הוא רק שלא למוש ממנה בבחירתו, להקפיד להשאיר את התורה אצלו כפי שניתנה בו מבריאתו.

"לא ימוש ספר התורה הזה מפיד", אומר הקב"ה ליהושע, כי התורה כבר נמצאת אצלך, וכל מה שהנך נדרש הוא: שלא למוש ממנה!

חידושי רבי אליהו גוטמכר (בעריכת הרה"ג ר' ניסן יהודה-ליב שוב שליט"א) – חגיגה יב.

ט: "ודברת במ" – במ יש לך רשות לדבר, ולא בדברים אחרים.

בגמרא (סנהדרין צט): מצאנו מאמר שנסתר לכאורה מדברי הגמרא לפנינו – 'אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר (איוב ה, ז): 'כי אדם לעמל יולד', איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר 'כי אכף עליו פיהו' – הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיד' – הוי אומר לעמל תורה נברא..

לכאורה מאמר חז"ל זה הוא חסר פשר: וכי עלתה על הדעת שהאדם נברא רק לשיחה, והלא בגמרא לפנינו למדנו שזה 'לאו הבא מכלל עשה': 'ודברת במ" – ולא בדברים אחרים; וגם ראשית המאמר, שבו נדרשנו להוכיח שהאדם לא נברא למלאכה בלבד, זועקת לביאור, שהרי בתחילת התורה למדנו שהעולם נברא 'בשביל התורה שנקראת ראשית'?

עמד על כך הגאון רבי אליהו גוטמכר – "הצדיק מגרידיץ", בסיום הש"ס ביום ח"י בשבט תר"ד, ואמר על כך ביאור נפלא:

ב"שמונה פרקים" להרמב"ם (פרק ו') הובא הויכוח שניטש בין הנביאים והחכמים הפילוסופים לבין חכמי התלמוד: מי נקרא יותר 'חסיד' – האם מי שנברא בטבע טוב ואין לו נטיה והתחלה לחטא כלל, או שמא אדרבה, הראוי לתואר 'חסיד' הוא דוקא מי שנולד עם טבע רע, אלא שהשכיל להתגבר על טבעו הרע ועושה הטוב בעיני האלוקים.

על כך סובבים דברי הגמרא בסנהדרין: רבי אלעזר אמר שמן הפסוק למדנו שכל אדם לעמל נברא, ועדיין איננו יודעים האם לעמל מלאכה, כלומר: שמטבעו הוא נמשך רק למלאכה, לעבודת משא, שלא תהיה לו תשוקה אחרת אלא יהיה כשור לעול וכחמור למשא, ורק האדם עצמו יתגבר ויבין כי אם כך, מה מותרו מן הבהמה, ומתוך כך ימשוך את עצמו למעלת האדם המדבר, וכשיטת

גליון זה מוקדש לרפואת

התינוקות חוה רות בת שולמית לרפו"ש

התינוקות גאולה דבורה בת שושנה לרפו"ש

הרב צבי בן מרים לרפו"ש

תזוזת חזו, בנני תבבי

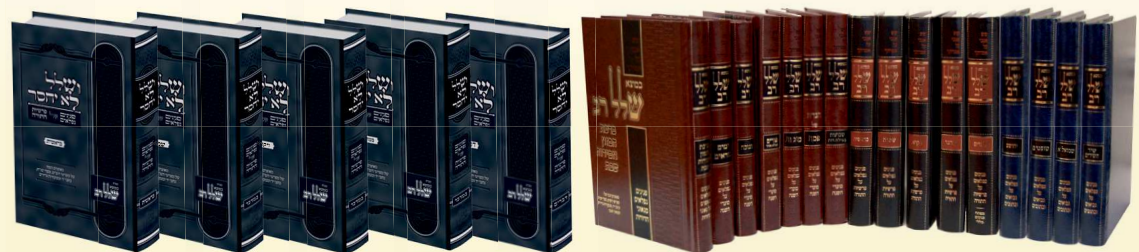
תזוזת חזו, בנני תבבי

כרך נוסף
בסדרה
הנפלאה

הספרים שהופיעו עד כה בסדרת 'כמוצא שלל רב': על התורה - בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים על שבת ומועדים - ימים נוראים, סוכות, חנוכה, פורים ומגילת אסתר, הגדה של פסח, שבועות ומגילת רות, ברכת המזון וזמירות שבת, בין המצרים | על הנ"ך - יהושע, שופטים, שמואל א', שיר השירים בסדרת 'ושלל לא יחסר' הופיעו עד כה הכרכים: בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים

שוב
ניתן להשיג
כמוצא שלל רב
- תהלים
כ-600 עמודים

עכשיו בחנויות הספרים או בטל. 052-7679264